

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Поліщук Н. В., к.е.н, доцент
Мусієнко О.Л., асистент

Вінницький національний аграрний університет

У статті розглядається сільськогосподарське підприємство як складна економічна система. Визначаються умови ефективного застосування системного підходу до управління інвестиційною діяльністю таких підприємств.

Ключові слова: система, підприємство, інвестиції, інвестиційна діяльність, системний підхід, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в Україні, необхідність переорієнтації сільськогосподарських підприємств з метою випуску конкурентоздатної продукції потребують значних інвестицій. Ефективне управління такими підприємствами вимагає застосування системного підходу. Нерідко за рамками дослідження залишаються питання щодо визначення параметрів участі підсистем організації при узгодженні цілей розвитку, напрямків взаємодії, засобів перетворення, зв'язку управління і дій окремих підсистем при прийнятті рішень та їх реалізації в процесі управління інвестиційною діяльністю, котрі пов'язані з цілісним підходом до вирішення складних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти щодо системного підходу в управлінні ґрунтовно розроблені в працях зарубіжних учених Н. Андерсона, Н. Гованні, Я. Гордона, Е. Гуммеса, Д. Джобберта, Ф. Котлера, Т. Левіна, Л. Маттсона та багатьох ін. Інвестиційні процеси в Україні та в світі привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Зокрема, питанням ефективності інвестицій в аграрну сферу присвячено роботи вітчизняних учених В. Андрійчука, П. Канінського, М. Коденської, П. Саблука, В. Топіхи, О. Скидана, В. Юрчишина та ін. Системний підхід до управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств, який дозволяє побачити прояв його конкретних форм через відповідні системні властивості, принципи і закономірності, потребує подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення можливостей розвитку сільськогосподарських підприємств на основі активізації управління їх інвестиційною діяльністю із застосуванням системного підходу з урахуванням особливостей сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження проблем управління інвестиційною діяльністю для вітчизняних сільськогосподарських підприємств обумовлена насамперед двома причинами. Перша причина полягає в тому, що сучасна економіка спрямовує суспільне виробництво на постійний інноваційний розвиток, який потребує відповідних інвестицій. Друга причина пов'язана з пошуком шляхів виживання підприємства, нових факторів його успіху у конкурентному середовищі та подальшого сталого розвитку.

Сталий розвиток будь-якої економічної системи, в тому числі аграрних підприємств, багато в чому залежить від управління. Ефективне управління ґрунтується на таких наукових підходах, як системний, логістичний, комплексний, глобальний, інтеграційний, відтворювально-еволюційний, структурний, директивний, ситуаційний [1, с. 58–94]. На наш погляд, заслуговує на увагу також процесний (процесно-орієнтований) підхід.

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та обирати найоптимальніший. Тому зупинимося детальніше на системному підході, що передбачає дотримання основних законів системи, а саме [1, с. 50–57]: 1) композиції, тобто узгодження спільної і часткової мети; 2) пропорційності, що визначає високу якість товару на всіх стадіях виробничого процесу; 3) зважання на “вузьке місце”, де особлива увага приділяється найбільш слабкому елементу системи; 4) онтогенезу, коли враховується послідовність стадій життєвого циклу підприємства (товару); 5) інтеграції, якщо система спрямовується на високий рівень організації і уможлиблюється одержання синергетичного ефекту; 6) інформованості, при якій виділяється інформаційне забезпечення як головна умова конкурентоспроможності; 7) стійкості, коли висуваються вимоги до побудови системи (статичний стан) і до її функціонування (динамічний стан).

Необхідність звернення до системного підходу спричинена ускладненням внутрішньої структури об'єктів управління; розширенням і розгалуженням зв'язків; швидким і безперервним зростанням обсягу інформації; нестабільністю навколишнього середовища; посиленням конкурентної боротьби. Безперечною перевагою системного підходу є спрямування на слабо структуровані проблеми, пошук оптимального варіанта їх вирішення [2, с. 151].

Зазначені проблеми виникають на рівні складних систем. Сільськогосподарське підприємство є складною керованою динамічною системою, тобто множиною взаємозв'язаних, взаємозалежних елементів економічної природи (зі своєю специфікою, характерною для сільськогосподарського виробництва), які утворюють єдине ціле та підпорядковані певній спільній меті, що дає змогу визначати та конкретизувати властивості системи. Таке підприємство здійснює виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ з метою задоволення суспільних потреб, характеризується виробничо-технічною, організаційною, економічною і

соціальною єдністю [3, 4]. Воно являє собою визначену складну соціально-економічну систему, тому що, по-перше, підприємство складається з певного комплексу елементів, взаємопов'язаних між собою численними внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Ці елементи можна розглядати як прості системи, тобто системи, які в цьому зв'язку і на даному певному рівні не розділяються на окремі підсистеми. Окремими елементами можуть виступати не тільки матеріальні об'єкти, але і процеси, зокрема, інвестиційні, певні функції тощо. По-друге, функціонування підприємства ґрунтується на взаємодії його структурних елементів, котре спрямоване на певну мету. Сутність функціонування підприємства як системи полягає в забезпеченні взаємозв'язку між складовими елементами (сировини, матеріалів, інструментів, обладнання, фінансових коштів, інвестиційних ресурсів) для отримання відповідних кінцевих результатів (готових продуктів, послуг, інформації, прибутку та ін.). Окремі елементи системи (у даному випадку, підприємства) у вигляді її складових частин на основі існуючої взаємодії одна з одною, утворюють виробничу систему. У свою чергу, виробнича система підприємства також складається з відповідних підсистем, взаємозв'язаних і взаємодіючих одна з одною. До числа основних підсистем виробничої системи, належать соціальна; інформаційна та ін.

Підприємству як системі притаманні наступні ознаки: 1) комплексність, яка полягає у комплексності його цілей і завдань (тобто, сукупності зазначених елементів, що становлять одне ціле), а також високим розмаїттям процесів виробництва та управління, які відбуваються на підприємстві; 2) динамізм (підприємство є динамічною структурою, яка володіє здатністю змінюватися, розвиватися, переходити з одного якісного стану в інший, залишаючись саме системою, тобто структурою, яка являє собою єдність закономірно розташованих і функціонуючих частин); 3) саморегулювання (підприємство – це саморегулююча система, тобто структура, яка може пристосуватися в певних межах як до внутрішніх, так і до зовнішніх трансформаційних змін); 4) цілісність (підприємство складається з безлічі взаємозалежних, а не поодиноких елементів; розрізнене існування цих елементів не може характеризувати її в цілому); 5) взаємодія із зовнішнім середовищем (підприємство слід розглядати як відкриту систему, яка тісно взаємодіє із зовнішнім середовищем (інші підприємства та організації, зарубіжні фірми і компанії)) тощо.

Система управління інвестиційною діяльністю підприємства повинна бути ефективною. Ефективність управління базується на реалізації низки принципів, основні з яких наведені на рис. 1 [3].

Розкриємо зміст цих принципів.

1. *Інтегрованість із загальною системою управління сільськогосподарським підприємством.* Забезпечення ефективності всіх сфер діяльності підприємства безпосередньо або опосередковано пов'язане з вибором напрямків інвестицій, оптимальністю фінансування проектів,

впровадженням досягнень науково-технічного прогресу тощо. Це визначає необхідність органічної інтегрованості управління інвестиційною діяльністю з іншими функціональними і загальними системами управління підприємством.

Рис. 1. Основні принципи управління інвестиційною діяльністю підприємства аграрного виробництва

2. *Комплексний характер формування управлінських рішень.* Всі управлінські рішення у сфері інвестицій є взаємозалежними і впливають на кінцеві результати інвестиційної діяльності підприємства аграрного виробництва в цілому, як безпосередньо так і опосередковано. Отже, управління інвестиційною діяльністю є комплексною функціональною системою, котра забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства.

3. *Високий динамізм управління, який насамперед пов'язаний з високою динамікою чинників зовнішнього середовища, зі зміною кон'юнктури.* Крім того, змінюються в часі і внутрішні умови функціонування підприємства. Тільки високий динамізм інвестиційного менеджменту може забезпечити економічний розвиток підприємства, форми організації його виробничої і фінансової діяльності, інших параметрів функціонування.

4. *Варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень.* Реалізація цього принципу припускає, що підготовка кожного управлінського рішення в інвестиційній сфері підприємства повинна враховувати альтернативні можливості дій. За наявності альтернативних управлінських рішень їх вибір засновуватиметься на системі критеріїв, котрі визначатимуть інвестиційну ідеологію, стратегію або конкретну інвестиційну політику підприємства. Система таких критеріїв у сфері управління інвестиційною діяльністю розробляється самим підприємством.

5. *Орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства.* Управлінські рішення не повинні вступати в протиріччя з місією підприємства, а сприяти стратегічним напрямкам його розвитку, встановлювати економічну основу ефективних інвестицій у майбутньому періоді [3].

З врахуванням змісту і принципів ефективного управління інвестиційною діяльністю формуються його цілі і задачі. Крім того, формування ефективної системи управління потребує відповідного його механізму. Для формування основних елементів механізму управління інвестиційною діяльністю підприємства аграрного виробництва необхідно брати до уваги принципи цього управління з урахуванням аграрного аспекту діяльності підприємства. Класифікація й економічна сутність принципів управління представлені на рисунку вище, а його завдання і функції наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Завдання та функції регулювання рівня результативності функціонування сільськогосподарського підприємства як економічної системи

Завдання	Функції
<p>1. Забезпечення оптимізації рівня результативності функціонування економічної системи, який відповідає її ресурсному потенціалу на макrorівні та ринковій кон'юнктурі.</p> <p>2. Забезпечення оптимального співвідношення між рівнем результативності функціонування економічної системи на макrorівні, що формується, та допустимим рівнем ризику. Забезпечення високоякісного формування рівня результативності діяльності господарюючої системи.</p> <p>3. Забезпечення виплати необхідного рівня доходу інвесторам на інвестований капітал за рахунок оптимізації результативності інвестиційної діяльності.</p> <p>4. Забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів за рахунок певного рівня результативності функціонування економічної системи у відповідності із перспективними задачами розвитку системи.</p> <p>5. Забезпечення постійного зростання рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>6. Забезпечення ефективності програм участі економічної системи у формуванні та розподілі прибутку.</p>	<p>1. Розробка цілеспрямованої комплексної політики регулювання рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>2. Створення організаційних структур, які забезпечують прийняття і реалізацію управлінських рішень щодо рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>3. Формування ефективних інформаційних систем, які забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень щодо рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>4. Здійснення аналізу різних аспектів щодо рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>5. Здійснення планування щодо рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>6. Розробка дієвої концепції стимулювання дій щодо оптимізації рівня результативності функціонування економічної системи.</p> <p>7. Здійснення ефективного контролю за прийнятими рішеннями щодо рівня результативності функціонування економічної системи.</p>

На нашу думку, управління інвестиційною діяльністю підприємств аграрного виробництва повинно приводити до оптимального рівня результативності функціонування підприємства, що потребує відповідного регулювання [5].

В процесі управління інвестиційною діяльністю підприємства аграрного виробництва слід враховувати, що сільське господарство як вид діяльності має низку особливостей, що позначаються на його функціонуванні в умовах ринкової економіки:

1. На відміну від промисловості до процесу сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси – основні й оборотні фонди, жива праця і земля, причому земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує ряд специфічних проблем, пов'язаних із збереженням і підвищенням родючості ґрунту [6, с. 9].

2. Аграрні підприємства працюють в умовах ризику і невизначеності. Однією з причин цього є те, що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами. Сільськогосподарська продукція виробляється за допомогою живих організмів, які часто функціонують як засоби виробництва. Оскільки ці живі організми розвиваються за біологічними законами, то цим і зумовлюється відома залежність процесу відтворення в сільському господарстві від природних факторів, що, в свою чергу, вимагає всебічного врахування їх і глибоких знань агробіологічної науки.

3. В аграрному господарстві дуже важливим є своєчасне виконання робіт (наприклад, сівба, збір урожаю, догляд тварин з інтервалами, які визначаються природою, тощо). Якщо в промисловості несвоєчасне виконання технологічних операцій веде до затримки виготовлення продукції, то в сільському господарстві це призводить до прямих втрат продукції, погіршення її якості, великих втрат втіленої в неї праці, що позначається на кінцевих результатах господарювання.

4. У сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва. У результаті такого незбігу виникає сезонність виробництва, яка виявляється в нерівномірному, переривчастому використанні робочої сили і засобів виробництва, в нерівномірному надходженні продукції і доходів протягом року.

5. В аграрному господарстві передбачається не просто використання техніки, а створення системи машин. Система машин повинна враховувати особливості й специфіку виробництва кожного виду продукції в їх поєднанні. Дуже важливо також забезпечувати максимальну кількість необхідних засобів виробництва в критичні строки, з тим щоб виконати всі роботи в оптимальний період і не допустити втрат врожаю внаслідок, скажімо, затримки при посіві чи збиранні врожаю.

6. Сільське господарство не може розвиватися без залучення додаткових фінансових ресурсів, насамперед у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів з метою забезпечення операційної діяльності.

7. Сільське господарство є менш інвестиційно привабливим видом

діяльності порівняно з іншими. Це спричинено тривалим періодом виробництва сільськогосподарської продукції, який продовжується нерідко більше року і характеризується поступовим наростанням вкладень від початку виробництва до його завершення й одночасним вивільненням коштів у кінці виробництва при одержанні готової продукції. Потенційні інвестори спрямовують свій капітал насамперед у ті виробництва, де має місце швидкий кругообіг коштів, а отже, де можна отримати і швидко віддачу від його інвестування.

8. Дещо вища ризикованість господарювання у порівнянні з іншими видами діяльності.

Перспективною є така структура організації аграрної сфери, яка не протиставляє, а навпаки, органічно поєднує різні уклади і форми господарювання. Оптимізація такої системи має здійснюватися поступово, в міру створення матеріально-технічної бази, виробничої та соціальної інфраструктури на селі. Сільське господарство без інвестиційних надходжень залишатиметься однією з проблемних сфер розвитку та становлення економіки.

Окрім цього, застосування системного підходу при здійсненні управління інвестиційною діяльністю підприємств аграрного виробництва обумовлено наступними процесами: 1) глобалізація в інвестиційній сфері; 2) перехід світової економіки до нового технологічного устрою; 3) якісні зміни, що відбуваються на підприємствах, становлення нових моделей поведінки економічних суб'єктів, коли головними характерними рисами внутрішнього управління стають стратегічна орієнтація, проведення фундаментальних досліджень, диверсифікація операцій, інноваційна діяльність, максимальне використання творчого потенціалу персоналу; 4) підвищення вимог до якості продукції, посилення динамічності зовнішнього середовища, ускладнення виробничих, інформаційних, управлінських технологій; 5) посилення потреби в інвестиційних ресурсах і оптимальності їх використання за допомогою розробки і реалізації раціональних інвестиційних рішень; 6) динамізм зовнішнього середовища.

Глобалізаційні процеси викликають якісні зміни в самій інвестиційній сфері, які виражаються в наступному: 1) можливості інформаційного і фінансового контролю за використанням інвестиційних ресурсів інвестора в режимі online, віддаленого на будь-яку відстань від місця вкладення ресурсів; 2) впровадження єдиних інформаційних стандартів в такі області, як заставні механізми, бухгалтерський облік і звітність, подання проектів та програм підприємств, регіонів і держав в інформаційних системах; 3) створення інтегрованої інфраструктури (банківської, законодавчої, організаційної), яка обслуговує інвестиції; 4) розробці та реалізації інтегральних механізмів і технологій управління інвестиційною діяльністю.

Сучасні підприємства аграрного виробництва є відкритими, складними системами зі значною кількістю підсистем, які виконують комплекс функцій і завдань, об'єднаних єдиною стратегічною метою. Складну систему неможливо описати в одній площині, необхідно використовувати спектр характеристик і параметрів для її аналізу і проектування. Тому виникає потреба в нових організаційних моделях управління інвестиційною діяльністю, заснованих на активному використанні інформаційних технологій, глобальних інформаційних

систем; побудові підприємств на принципі інтеграції змісту і характеру управлінської діяльності, функцій управління; орієнтації на конкуренцію в часі [7]. Реалізація таких багатограних цільових установок, як підвищення якості продукції і орієнтація на споживача на базі інновацій, впровадження нових виробничих, інформаційних та управлінських технологій, неможлива без адекватного ресурсного забезпечення та аргументованого аналізу фінансування інвестиційних рішень. Вибір напрямків і форм інвестиційної діяльності безпосередньо інтегрований в загальну систему управління організацією. Як відомо, результати інвестиційної діяльності безпосередньо впливають на параметри діяльності багатьох підсистем в організації. Таким чином, всі управлінські рішення в області формування і реалізації інвестицій тісно взаємопов'язані і впливають на кінцеві результати фінансово-господарської діяльності економічного суб'єкта в цілому.

Висновки. Управління інвестиційною діяльністю аграрного підприємства має розглядатися як комплексна функціональна керуюча система, котра забезпечує розробку взаємозалежних інвестиційних рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства. У зв'язку з цим управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарського підприємства не може носити фрагментарний характер і все більше набуває комплексної спрямованості. Це в свою чергу вимагає подальшої розробки теоретичних та практичних засад щодо управління інвестиційною діяльністю підприємств аграрного виробництва, котрі дозволять з позицій системного підходу взаємопов'язати процес управління інвестиційними потоками і розвиток сільськогосподарських підприємств як складних соціально-економічних систем з метою їх результативного функціонування.

Література

1. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления: Учебник для вузов по специальности «Менеджмент». [2-е изд., изм. и доп]. – М.:Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА-М), 2001. – 528 с.
2. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: [навчальний посібник] / В. О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
3. Буренніков Ю. Ю. Управління інноваційною діяльністю в промисловості: сутність, особливості розвитку, шляхи удосконалювання: [моногр.] / Ю. Ю. Буренніков, Н. В. Поліщук, В. О. Ярмоленко – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 184 с.
4. Підприємство на зовнішніх ринках: зовнішньоторговельна справа / Под ред. С. І. Долгова, І. І. Кретьова. – М.: БЕК, 2007. – 784 с.
5. Поліщук Н. В. Функціонування економічних систем: моделі складових результативності: [моногр.] / Н. В. Поліщук. – Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2010. – 396 с.
6. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
7. Табачникова М. Б. Теоретические концепции эволюционных изменений социально-экономических систем // Вестник ЦИРЭ – 2005. – №6.

Summary

Systematic approach as managerial basis of investment activity of farm

enterprises / Polishchuk N. V., Musiyenko O. L.

In the article farm enterprises are considered as complicated economic systems. Conditions for effective application of systematic approach to managerial investment activities of such enterprises are defined.

Keywords: system, enterprise, investments, investment activity, systematic approach, competitiveness.